

УДК 72.012: 69.059.25(477.8)

ДО ПИТАННЯ УТРИМАННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ КРАЩИХ ЗРАЗКІВ МАЄТКІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ XV-XX ст.

О. Денис

Львівський національний аграрний університет

Ключові слова: маєтки-садиби, замки, вілли, реставрація, пам'ятка архітектури, відновлення.

Зроблено огляд та аналіз доповіді доцента Іванової Л. В. «О воссоздании Общества изучения русской усадьбы и проблемах исследования усадьбы» у контексті відновлення маєтків Західної України XV - поч. XX ст, надбань садибного мистецтва України, маловідомого та недооціненого пласту культури.

Постановка проблеми. У наш час більшість маєтків Західної України і України загалом знаходяться в занедбаному стані, перебуваючи в невизначеному стагнічному статусі щодо відновлення та реконструкції, хоча й під захистом держави та законів як історична спадщина. Постає питання: чи не є порушенням закону безмовне спостереження того, як замки, славетні маєтки наших предків, що будувалися на віки, миттєво руйнуються тільки через те, що десь продірявився дах чи його зірвало вітром, десь кислотні дощі руйнують і підмивають стіни, усе можливе розкрадається та знищується чорними археологами або безвідповідальними громадянами. Чи можуть колосальні кошти, величезний науково-технічний ресурс та продумана стратегія розвитку цих культурно-історичних осередків української спадщини врятувати їх від цілковитого руйнування та забуття? Наразі ці потуги до значного зрушення не призводять, а проблема обростає новими. Мізерних фінансів, що виділяються, не достатньо для комплексного підходу щодо реставрації та утримання і зазвичай вони не дають змоги доводити до завершення розпочаті роботи, це і є визначальним, а також приводом для спекуляцій та, зрештою, бездумного марнування коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями з цього питання займалися такі науковці, як І. Родічкін, О. Родічкіна, Л. Іванова, Г. Злочевський. На науковій конференції «Усадьба в русской культуре XIX — начала XX веков», проведеної 22-24 листопада 1994 року доцент Л. Іванова піднесла питання відновлення та реставрації більшості садиб XIX – початку XX ст., які знаходилися на той час у напівзруйнованому чи повністю зруйнованому стані [5]. У Росії організація «Общество изучения русской усадьбы», заснована в 1922 р. і відновлена в 1992 році, щороку організовує відкриті конференції, на яких обговорюють питання глибшого

дослідження та активізації реставраційних процесів. За матеріалами конференцій у Росії наприкінці 2007 року налічували близько семи тисяч садиб (маєтків) – пам'яток історії та архітектури, близько двох третин із них на сьогодні в руїнах [6].

Зразками багаті садиби доби бароко в Росії стали: [Кусково](#) графа П. Б. Шереметева та [Ярополець](#) З. Г. Чернишова. Палац Чернишова мав 420 м у довжину (руїна на 2008 рік). Провінційні варіанти барокових садиб представлені садибами [Хмеліта](#) Грибоєдових (нині Смоленська обсерваторія, реставрована) та Диліци-Єлізаветіно Шкуріних (суцільна руїна) [4].

Садиб доби класицизму було так багато, що уявлення про російську садибу створили саме вони. [Класицизм](#) затьмарив і добу російських садиб 17 ст. (садиба [Ізмайлово](#) Романових, реставрують), і добу бароко (Ясенєво, Перово в Москві, барокова садиба [Ломоносова](#), садиби аристократів у Петербурзі) [3].

На жаль, усі ці численні маєтки або зруйновані у XIX-XX ст. або руйнуються зараз (Ропша біля Петербурга, Дугіно Паніних, майже всі садиби князів і графів Орлових, Надеждіно Куракіна, Лялічи Завадовського, Троїцьке жінки – президента двох академій [Воронцової-Дашкової](#), уся кількість маленьких садиб з каменю і дерева) [4].

Трохи більше таланило садибам на околицях столиць (Мар'іно Голіциних, Гостилиці Розумовського, Ропша біля Петербурга, їх ще можна врятувати) чи в сучасній Москві (Валуєво, Любліно Дурасових, Кузьмінки, Останкіно Шереметева та ін.) [3].

На позитивному прикладі європейських країн можемо дослідити кілька типових зразків вілт і замків. У XIX ст. береги озера Комо, що в Ломбардії на півдні Італії, стали престижним місцем відпочинку російських та українських аристократів. Тут розміщена кілька сотень вілл, в яких гостювали, творили та відпочивали такі знаменитості, як Леонардо да Вінчі, Наполеон, Гете, Байрон, Россіні, Белліні, Байрон, російські імператори, українські та російські магнати та аристократи. У наші дні, наприклад, одна з вілл належала Лукіно Вісконті, інші куплені Джоржем Клуні, Міхаелем Шумахером, родиною Версаче.

У XVI ст. тут жили монахи-капуцини, а в 1787 році кардинал і письменник Дуріні усамітнився, щоб читати та вести літературні дискусії зі своїми ерудованими гостями. Над каплицею з двома дзвіницями була збудована триаркова галерея. Тераса і два квадратні корпуси відведені для бібліотеки та кабінету з географічними картами. Пристань влаштована біля паперті каплиці, до вілли ведуть круті доріжки і сходи. Сад розміщений біля схилу високого мису, «обличчям» до гір. Дуби, камфорні дерева, магнолії і

кипариси поєднуються з азаліями, підсніжниками і цикламенами. Великі платани зі срібними стовбурами височіють над гліциніями і пальмами. У наш час, перш ніж власником вілли став державний фонд, вона належала останньому із графів Монзино. Огляд колекцій вілли не є частий і доступний лише за попереднім запитом, але сад відкритий для постійних відвідувачів, там проводять концерти, він також слугує майданчиком для зйомок фільмів (одна зі сцен історії кохання принцеси Амідала із «Зоряних війн» Дж. Лукаса).

Постановка завдання. Основною метою нашого дослідження є аналіз методів і способів реставрації та утримання маєтків Західної України, а також використання досліджень об'єктів іноземних зразків садибної архітектури для створення плану стратегії максимального збереження та відновлення автентичності та духу епохи часу створення пам'ятки архітектури. Важливим є відновлення культурно-виховної функції у формуванні національно-патріотичної думки сучасної української молоді.

Виклад основного матеріалу. Маєток – садиба, володіння знатних людей ([дворян](#), [старшин](#), [шляхти](#), [купців](#)) і заможних представників інших класів періоду [XVII](#) – початку [XX ст.](#) [2].

На території нашої країни виділяють кілька основних категорій маєтків, що збереглися:

- маєтки знатних людей [XVII ст.](#);
- маєтки поміщиків [XVIII-XIX ст.](#);
- міські маєтки [XVIII-XIX ст.](#)

До складу класичної панської маєтку-садиби зазвичай входив панський будинок, кілька флігелів, стайня ([конюшня](#)), [оранжерея](#), будівлі для обслуги і т. д. [Парк](#) біля садиби найчастіше був ландшафтний, зі [ставками](#), [алеями](#), [альтанками](#), [гратами](#) тощо. Церква зазвичай була обов'язковою складовою садиби поміщика [2].

Садибна культура на Заході України має визначні зразки як у стилі [бароко](#), так і [класицизму](#)

[Доба бароко в Україні](#) співіснувала з декількома війнами та постійними нападами оттоманської Порти (Туреччини), яка жила загарбницькими війнами і продажем полонених.

Постійна загроза турецького нападу спричинила особливості садиб Заходу України. Часто це укріплення з садибою, маленькі фортеці або садиби-замки на укріпленнях. Прикладами садиб-укріплень стали [Олесько](#), [Збараж](#), [Золочівський замок](#), [Олика](#) (Радзивіллів), славнозвісні [Підгірці](#) ([Підгорепський замок](#)) [2].

Виникли й [барокові костьоли](#) оборонного типу (костюл у [Старій Солі](#)) через ті самі причини.

Поволі, коли небезпека вщухає, будують садиби й без укріплень. Коштів не жалкують, і виникають дивні садиби зі скульптурами на брамах та службових приміщеннях ([Ляське](#) XVIII ст., перебудоване; [Оброшино](#), за проектом архітектора [Ю. Фонтана](#); магнатська садиба князів [Сангушко](#) ([Ізяслав](#) Хмельницької обл., руїна) [2].

Серед садіб доби класицизму свої перлини має і Україна, передусім [Вороновиця](#) Можайських (арх. Д. Мерліні, Вінницька обл., збережена (нині [Вороновицький музей історії авіації та космонавтики України](#)) [4].

На сьогодні замок у Підгірцях перебуває в процесі реставрації, зали більше часу закриті, ніж відкриті для відвідувачів, церква закрита для загалу і знаходиться в процесі руйнування, сад підтримується більш-менш належним чином. Замок є повністю збитковим для держави. Програма відновлення Підгорецького замку, що була взята під патронат експрезидента В. А. Ющенка, практично заморожена, кошти витрачають на консервацію та утримання персоналу.

Кращі справи в Олеського замку, де постійна експозиція підтримує потік туристів, які залишають достатньо коштів для комерційної прибутковості установ, що перебувають на території замку. Також за територією доглядають монахи чоловічого монастиря, розташованого поруч.

Ще кращі справи в Кам'янець-Подільському замку, де відбуваються постійні фестивалі, ярмарки, лицарські турніри, що приваблює комерційну активність, яка у свою чергу субсидує реставраційні роботи. Важливими є розуміння і підтримка місцевої влади, що створює сприятливу атмосферу для розвитку бізнесу та культурно-соціальних програм, а відтак збільшує надходження туристів та активний відпочинок місцевих жителів, які, зрештою, наповнюють міський бюджет [авт.].

Висновки

1. Для кращого розуміння проблем реконструкції та відновлення українських маєтків дорядянської доби Західної України ми розглянули досвід Росії, Західної Європи та проаналізували власний досвід.

2. Спираючись на негативний досвід Росії, потрібно оперативно організувати роботу з порятунку пам'яток, а також об'єднувати людей у різноманітні товариства для створення спільної думки щодо захисту маєтків та замків, що в свою чергу стимулюватиме вирішення проблеми.

3. Більш, ніж ефективним є досвід Західної Європи у збереженні кращих замків, вілл, маєтків, де більшість із них знаходяться в приватних руках з обмеженнями та контролем держави на утримання та частковим доступом до пам'ятки архітектури, а також у власності фондів що є напівкомерційними структурами з чіткими соціально-культурними зобов'язаннями.

3. В Україні, на території маєтків і замків, має співіснувати державна та приватна власність із суворим контролем і постійним моніторингом суспільних культурно-історичних організацій, з прописаними в законі правами та обов'язками сторін. На сьогодні це найефективніший спосіб утримання й функціонування величезних маєткових комплексів.

Бібліографічний список

1. Родічкін І. [Старовинні маєтки України](#) / Іван Родічкін, Ольга Родічкіна. – К. : Мистецтво, 2009. – 384 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / голов. ред. В. Т. Бусел, редактори-лексикографи : В. Т. Бусел, М. Д. Василега-Дерибас, О. В. Дмитрієв, Г. В. Латник, Г. В. Степенко. – [2-ге вид.] – К. : Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
3. Злочевский Г. Д. Не праздное чудачество: Общество изучения русской усадьбы / Г. Д. Злочевский // Библиография. № 3. Прил. : Список трудов членов ОИРУ (1923-1930). – М., 1996. – С. 102—112.
4. Злочевский Г. Д. Чтобы не прерывалась связь времен : (О-во изучения русской усадьбы в прошлом, настоящем и будущем) / Г. Д. Злочевский. // Археографический ежегодник за 1997 г. – М., 1997. – 374 с.
5. Иванова Л. В. О воссоздании Общества изучения русской усадьбы и проблемах исследования усадьбы / Л. В. Иванова // Усадьба в русской культуре XIX — начала XX веков : (Материалы науч. конф., 22-24 нояб. 1994, Пушкинские горы). – М., 1996. – 44 с.
6. Иванова Л. В. Русская усадьба и опыт ее изучения в 1920-е годы / Л. В. Иванова // Русская провинция : Культура XVIII—XIX вв. : сб. ст. – М., 1993. – 358 с.

Денис О. К вопросу содержания и воссоздания лучших образцов усадеб Западной Украины XV-XX веков

Проведен анализ доклада доцента Л. В. Ивановой «О воссоздании Общества изучения русской усадьбы и проблемах исследования усадьбы» в контексте воссоздания усадеб Западной Украины XV - нач. XX. вв. – образцов дворянско-усадебного искусства Украины, малоизвестного и недооцененного среза культуры.

Ключевые слова: поместья-усадьбы, замки, виллы, реставрация, памятник архитектуры, восстановление.

Denys O. On the question of content estates Western Ukraine XV-XX centuries

The report lecturer Ivanova L. "On the re-establishment of Society for the Study of Russian manor and estate research problems" in the context of the re-establishment of farmsteads in Western Ukraine XV-XX – acquisition of nobility and estate art of Ukraine, a little known and unappreciated slice culture analysed.

Key words: estates, mansions, castles, villas, restoration, architectural monument, restoration.